

GURA SATULUI, O INSTITUȚIE DISPĂRUTĂ?

Cristian Vereș

Satul, considerat de sociologi drept o unitate socială, este un adevărat organism viu ce trăiește după norme și reguli bine și adânc înfipite în tradițiile locului.

Dacă omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, la rândul său, omul a creat după asemănarea sa satul, el fiind totodată și sufletul propriei sale creații.

Viața fiecărui individ în parte fiind dirijată de aceste cutume, săteanul se ascunde de ochii lumii pentru a nu dezvălui anumite aspecte ale vieții sale, ce ar putea constitui, ulterior motive de discuții și bârfe.

Gura satului este cea care spune ce văd ochii și aud urechile, dă verdicte implacabile, definitive, cataloghează, etichetează oamenii și comportamentul acestora, etichetele puse fiind greu de răzuit.

Fiecare aspect al vieții cotidiene și individuale sunt comentate de ***gura satului***, pornind de la aspectele de ordin general, comunitar, cum ar fi aspectele vieții economice, politice, până la aspecte ale vieții private, și chiar cea sexuală sunt comentate, discutate pe larg de ***gura satului***.

În satele ce compun comuna Săvârșin, ***gura satului*** tinde să se substituie opiniei publice, fiind de fapt una din formele de manifestare a acesteia.

Dacă opinia publică este considerată drept un fenomen

complex, de conștiință socială, atunci *gura satului* îndeplinește întru totul aceste atribuții.

Opinia publică se formează în mod spontan în baza realității existente și în virtutea unor tradiții, dar și sub influența ideologicului, având la baza sa stereotipurile și prejudecățile. Aceste imagini simplificatoare sunt apriorice unei judecăți obiective, ele fiind simple afirmații neverificate și neverificabile ce conțin bineînțeles și un dram de adevăr, dar greu de identificat.

Prin intermediul stereotipurilor și a prejudecăților se realizează cu mai multă ușurință o catalogare și o clasificare a oamenilor și acțiunilor acestora. Cele mai întâlnite stereotipuri și prejudecăți sunt cele legate de categoriile de vârstă. Despre tineri se spune "...tineretul de azi numai se bate și stă la birt. E învățat fără rușine și fără frică...să vină la biserică să cânte, nu... îți dă în cap."1) La rândul lor și vârstnicii sunt victimele prejudecăților tinerilor, dar chiar și a celor ce intră în această categorie de vârstă: "...primarul înainte se consulta cu un sfat al bătrânilor, dar acum bătrânii sunt...Tinerii sunt speranța"2)

Formele de manifestare cel mai des întâlnite în sat a opiniei sunt zvonul și rumoarea. Rumoarea este acel zgomot surd, comentariul colectiv ce încolțește din acțiunile ce prezintă un interes ridicat pentru colectivitate și care este însoțită de un soi de ambiguitate spre deosebire de zvon, care nu reprezintă o importanță pentru comunitate, ci este doar o stare neconfirmată.

Opinia publică exprimată de gura satului are patru funcții de bază:

- funcția de reglementare și control prin normele precise ce le elaborează și le introduce în relațiile

sociale;

- ▣ funcția de analizare și de apreciere a raporturilor și faptelor realității;
- ▣ funcția consultativă prin sugestiile de soluționare a unor probleme;
- ▣ funcția directivă când se pronunță o hotărâre cu caracter imperativ.

Există două forme de exprimare a opiniei publice: una pozitivă, care încurajează și apreciază în mod pozitiv o persoană sau acțiunile acesteia, și alta negativă, care reprezintă de fapt un vot de blam dat de comunitate unei persoane sau unei acțiuni.

În satul tradițional formatorii opiniei publice erau oameni cu o anumită autoritate în sat, cum ar fi: popa, dascălul, moașa, bătrânii ce făceau parte din „sfatul bătrânilor”, în satul actual rolul unora dintre aceștia dispărând, apărând în schimb alții noi, cum ar fi, navetiști (ce aduc cu ei idei și concepții adesea străine comunității de baștină); și mass-media.

Locurile obișnuite de discuții erau cârciuma, moara, piața, marginea uliței, iar în zilele de sărbătoare, curtea bisericii, iar momentele în care se face auzită „gura satului” erau cele trăite de colectivitate împreună: horele, clăcile, șezătorile, obiceiurile calendaristice etc.

Din viața satului contemporan au dispărut clăcile, horele, șezătorile și strigările peste sat, cadre în care se manifesta gura satului, acestea rămânând doar în memoria colectivă. Chiar dacă prin dispariția clăcilor, horelor, și șezătorilor sau împuținat momentele în care se făcea auzită *gura satului*, frica de *a nu fi vorbit de lume*, stăpânește încă locuitorii satului, căci există încă destule colțuri de stradă,

la care se făcea auzită, ca și în cârciumi, piețe, frizerii, cămine culturale, întruniri politice, slujbe religioase etc.

Momentele cheie în care se făcea auzită gura satului sunt acelea prilejuite de ceremoniile familiale, cum sunt nunta, botezul, înmormântarea.

Nunta alimentează din plin gura satului dată fiind importanța momentului.

Căsătoria, până nu demult, reprezenta un contract între părinții mirilor; fiind bazată mai ales pe interesul material, în ultimul timp sentimentele jucând un rol mai important. Tatăl mirelui mergea la părinții miresei împreună cu un pețitor, pentru „tocmirea” de căsătorie. Pețitorul prezenta calitatea mirelui, dar în caz de eșec el nu avea nici o responsabilitate.

Zestrea era stabilită în funcție de poziția pe care o ocupa în sat familia mirilor, de avere, de vârstă și frumusețea miresei. Cu cât mireasa era mai în vârstă cu atât zestrea trebuia să fie mai mare, ea crescând și dacă mireasa nu mai era virgină sau dacă avea copii din flori. Contractul era pecetluit prin băutul unui pahar de pălincă.

În trecut tinerii se cunoșteau la horă, șezătoare sau clacă, în prezent locul acestora fiind luat de discotecă, bar, sau sala de biliard.

Bătrânii satelor își amintesc cu nostalgie de nunțile de altădată, de obiceiurile și strigăturile de nuntă, de jocul bradului și al steagului, de mirii și miresele îmbrăcați în costum popular, de vătafi și de florici, de strigările de nuntă. Regretul că în majoritatea nunților de azi aceste elemente nu se mai regăsesc, îi încercă pe bătrânii satelor, aceștia încercând să impună respectarea tradițiilor. Azi mirii sunt îmbrăcați în costume de oraș, iar miresele în rochii albe, durata de desfășurare a nunților este mai mică, înainte la

nuntă participând tot satul, acum participă un număr mai restrâns de invitați, mai ales când locul de desfășurare a ospățului este un restaurant și nu în gospodăria uneia dintre familiile mirilor, fapt ce alimentează gura satului. Lăutarii au început să fie aduși din afara comunei sau se apelează la D.J.

În multe cazuri fetele din comuna Săvârșin, satele Temesești și Troaș și-au adus mirii din satele alăturate, în special din satul Petriș ei devenind „gineri de casă”, fiind supuși autorității socrului mic.

Legăturile premaritale, mai ales în cazul flăcăilor, nu erau condamnate, dar din momentul din care tinerii erau căsătoriți, erau aspru condamnați, mai ales femeile, pentru legăturile extraconjugale.

În descântecele de la nuntă erau ironizați flăcăii tomnatici și fetele bătrâne. Bătrânele satului spun că sunt o grămadă de tineri care nu se pot însura pentru că au legate cununiile, legatul și dezlegatul acestora fiind făcut prin farmece de către vrăjitoare.

În satul Temeșești, comuna Săvârșin, când un flăcău rămâne necăsătorit după o anumită vârstă, se spune că a intrat în „casa băbălăilor”. Se spune că la prima tinerețe băieții se însoară singuri. Cu trecerea anilor îi însoară curvele, apoi babele, iar dacă devin flăcăi tomnatici “îi mai însoară dracu”.3)

Vinovați de distrugerea căsniciei și cauză a divorțului sunt considerați, de obicei, bărbați, care sunt *bețici* și curvari. Relațiile extraconjugale sunt condamnate, oprobriul public căzând mai ales asupra femeilor adultere.

Prostituția este aspru înfierată. De altfel, nici nu se vorbește în zonă de prostituate care să perceapă tarif, ci doar de femei ușurate. Acestea se țin cu mai mulți bărbați fără să pretindă, fiind denumite „Pobeda”.4)

Concubinajul nu este condamnat în satele investigate, el fiind des întâlnit și în marea majoritate a cazurilor, după un număr de ani, acestea se încheie cu o căsătorie, care intervine, mai ales când apar copiii.

Copiii din flori nu sunt stigmatizați de comunitate și nici părinții nu sunt acuzați căci bărbatul „că așa-i bărbatul”, iar femeia este iertată de sat pentru efortul depus în a-și crește singură copilul. Rare sunt cazurile de abandonare a copiilor, dar și cele de înfiere. Chiar și atunci când un cuplu nu are copii, acesta nu adoptă un copil, lasându-se moștenire averea unei persoane din familie. O informatoare, ce a avut un fiu adoptiv, recunoaște că nu a existat o relație părinte copil ca cea ce ar fi fost în cazul în care ar fi fost fiu natural.5)

Relațiile dintre copii și părinții vitregi sunt de obicei proaste, mama vitregă fiind numită măștihoaiie. În cărca măștihoaiiei sunt puse toate relele, chiar și omorârea prin farmece a părinților naturali.6)

Au existat și cazuri de pruncucidere asupra sancționate atât de „gura satului”, cât și de organele în drept.

Se spune că locul în care o mamă și-a ucis copilul, la intrarea în satul Temeșești a devenit „loc rău”, fiind bătuit de spiritul copilului, aici au avut loc, de-a lungul timpului, mai multe accidente mortale.7)

De obicei copiii sunt considerați o binecuvântare acest lucru se remarcă, mai ales, la familiile de penticostali și bapțiști (numeroși în această zonă), care au un număr mare de copii.

La naștere, copilul intra în contact cu o persoană care avea un rol important în evoluția sa și a urmașilor săi – moașa – dar rolul acesteia s-a pierdut, acum majoritatea nașterilor au loc în spital.

O altă rudă, prin alianță, era mama de lapte, a copiilor

ce erau alăptați de altă persoană decât mama lor naturală. În satele comunei Săvârșin copiii mamei de lapte, indiferent de vârsta lor, erau considerați frați sau surori de lapte.

Botezul, în afară de însemnătatea sa de intrare a copilului în comunitatea creștină, mai are o valență, cea prin care familia se lărgește prin apariția unei rude spirituale – nașii. De obicei nașii de botez ai copiilor sunt nașii de cununie ai părinților. În cazul în care părinții doresc alți nași, ei trebuie să obțină aprobarea nașilor de cununie. Relația dintre nași și fini este asemănătoare celei dintre părinți și copii, nașii fiind considerați părinții spirituali.

Botezul este un act ritual ce se efectuează tuturor copiilor, chiar și celor care au murit la naștere.

Priveghiul este un ritual magico-religios, ce are ca scop ajutorarea sufletului să ajungă la capătului ultimului drum. El reprezintă o ocazie tristă de întrunire a colectivității, dar gura satului își face simțită prezența. La priveghiul persoanelor în vârstă, tristețea este resimțită, adesea, doar de membrii familiei, spunându-se că „dacă omu-i bătrân n-are rost poporul să plângă, și-a trăit traiul și-a mâncat mălaiul”⁸) în acest caz priveghiul devenind de multe ori prilej de distracție; în zonă se practică încă numeroase „jocuri de priveghi” cum ar fi: „peștele”, „ațișoarele”, „calul”, „puricele” etc.

Tinerele necăsătorite, dar care urmau să se căsătorească sunt înmormântate ca mireasă, iar copiii născuți morți mai întâi sunt botezați și apoi înmormântați, pentru a nu deveni strigoii.

În zonă circulă numeroase credințe legate de existența strigoilor, moronițelor, vâlvelor. În Temeșești se vorbește despre vâlva lupior cu neîncredere, spunându-se că aceasta ” se dă peste cap, conduce lupii da-s povești domne...”⁹)

În zonă se vorbește despre moronițe, un sătean din

Temeșești, povestind că avea o vacă ce-i dădea 18 litri de lapte, dar care a pierdut și mulgea numai sânge. Vaca mergea și mugea la poarta unei vecine despre care și alți oameni din sat spuneau că se ocupa cu luatul laptelui.

Pentru a aduce laptele înapoi a pus cuțitul în sistar și a spus: „Cum taie cuțitul ăsta laptele așa să taie și inima moroniței care ia laptele”. Laptele se pune la fiert și se împunge cu o andrea și se spune: „eu nu împung laptele de la vaca mea, ci împung moronița”, apoi laptele se arunca peste o grămadă de balebă sau la W.C. spunând: „așa să miroasă laptele de la vaca mea cum miroase aici”.La câteva zile după descântece, laptele s-a întors, până atunci neavând voie să dea ceva din casă.10)

Un alt personaj mitic întâlnit în zonă este vâlva banilor , ce apare în relatări sub formă de pasăre sau iepure.Vâlva păzește banii îngropați și are grijă să nu mai poată fi scoși fără a se îndeplini condițiile stabilite de cei ce au îngropat banii; în cazul în care totuși sunt scoși banii, ea trebuie să nu-i lase pe cei ce i-au scos să se bucure de ei, decât după ce se face o slujbă religioasă de deslegare a duhului necurat.11)

În zona comunei Săvârșin circulau legende despre haiduci, care, de altfel, ar fi întemeiat acum cca. 400 de ani satul Temesești. Acești haiduci își îngropau comorile în pădure în timpul prigonirilor străine.12)

Comorile îngropate,se crede că au prins vâlvă și nu mai pot fi scoase.Tatăl unuia dintre informatori a săpat, împreună cu o echipă de muncitori forestieri, dar pe măsură ce săpau, groapa se surpa, oamenii crezând că aceasta este un semn din partea vâlvei banilor.

În satul Temeșești se mai vorbește despre un bătrân credincios cu teama lui Dumnezeu, Pintem pe nume, care

a visat un moș ce i-a spus unde să meargă și să sape, spunându-i că banii ce îi va găsi îi aparțin. Pintem a crezut că moșul pe care l-a văzut în vis era de fapt Dumnezeu și s-a dus la locul indicat „la patru gomile”, Bătrânul a dus banii grofului, dar acesta, aflând visul forestierului i-a spus să îi păstreze. Cu acești bani omul și-a ridicat o casă în Săvârșin, chiar lângă casa grofului.13)

Dacă hoția haiducilor din legendele locale este privită cu simpatie și considerată uneori, chiar act de eroism, iar asupra hoției malefice a moroniștelor planează o incertitudine, altfel este privită și comentată hoția și corupția din societatea de azi.

Presă a influențat atât viața politică locală, cât și modul de percepere a principalelor probleme politice cu care s-a confruntat țara. Cel mai citit cotidian central este „Adevărul”, iar dintre cele locale „Adevărul” de Arad, cea mai citită revistă fiind „Formula As”.

Gura satului influențată de presa scrisă și televiziune, vorbește pe larg despre marile escrocherii și hoții, cum ar fi *afacerea țigareta*, S.A.F.I, privatizările frauduloase, dar și despre escrocheriile locale, cum ar fi tăierea abuzivă de copaci, vinderea lemnului de cireș într-o manieră a cărei legalitate este contestată de o parte a sătenilor din comuna Săvârșin.14)

Opiniile persoanelor chestionate în zona satelor Săvârșin, Temeșești și Troaș sunt favorabile integrării României în NATO, dar după cum spune unul dintre informatori: „ca să ajungem în NATO trebuie să ajungem la nivelul lor, să avem armata bine dotată, dar noi suntem săraci”.15) Aceeași atitudine se manifestă și vis-à-vis de politica dusă față de U.E.

Referindu-se la războiul din fostă Iugoslavie, majoritatea interlocutorilor au fost de partea sârbilor, nefiind de acord

cu politica oficială a statului.

Orientările politice din zonă sunt variate, existând simpatii social-democrate, liberale, monarhiste, creștin-democrate, comuniste și chiar legionare.

Simpatiile politice, au uneori efecte ciudate în Săvârșin existând două baruri, unul al liberalilor și altul al democraților, numite astfel după orientarea politică a patronilor și a unei bune părți a clientelei.

Sătenii își amintesc cu plăcere de regele Mihai I și de regina Elena.

Simpatiile monarhiste de pe raza comunei se datorează prezenței casei de vânătoare de la Săvârșin, recent recuperată de fostul suveran. Această reședință ,după abdicarea regelui a devenit azil, casă de odihnă pentru demnitarii comuniști, reședință de protocol,aici venind Nicolae Ceaușescu, I.B. Tito, Manea Mănescu, etc.16) Simpatia față de rege a unor săteni este atât de mare încât două bătrâne au fost înmormântate cu poza acestuia.

O cauză a acestei simpatii o reprezintă și faptul că regele nu doar a vânat, șofat și pilotat în zonă, ci a trăit efectiv viața comunității, recompensând material, pagubele produse sătenilor de către animalele sălbatice din pădurile a căror proprietar era.17)

Personalitatea regelui naște, totuși controverse în rândul sătenilor când vine vorba de al – II – lea război mondial și mai ales episodul 23 august 1944; o parte din bătrânii satelor, veterani de război, își aduc aminte de mareșalul Antonescu, considerând ca acesta „a vrut binele țării și a început războiul pentru Basarabia”.

Mișcarea legionară a rămas și ea în memoria colectivă, o parte din oameni susținând-o, iar alții contestând-o, iar cei ce erau copii atunci își amintesc cu amuzament cum erau puși

să strige lozinci legionare” în schimbul a doi lei pentru dulciuri.

În anul 1941, cu ocazia rebeliunii legionare, cuibul din Săvârșin condus de Mite Adam a apelat și la locuitorii din Temeșești, dar mișcarea nu a avut o susținere de masă. În Săvârșin evreii au fost duși la poliție și primărie, dar nu au existat victime.

Comunitatea de evrei, cu timpul a dispărut, rămânând numai clădirile ridicate de negustorii înstăriți, amintind de această comunitate. Cea mai mare parte a comunității a plecat odată cu venirea la putere a comuniștilor, spunând „noi plecăm, voi ce faceți?”.

Față de regimul comunist, în zonă, au existat mișcări de opoziție; partizanii au luptat adăpostindu-se în păduri, în anii '50 partizanii fiind susținuți de populația locală cu alimente.18)

Regimul comunist este regretat de puțini localnici, majoritatea amintindu-și de confiscarea pădurilor, a animalelor, de cotele împovărătoare ce trebuiau predate în mod obligatoriu, de pământul agricol colectivizat, precum și de dificultățile în procurarea medicamentelor și alimentelor, de emisiunile T.V. și de multe altele.

O altă formă de protest față de regimul comunist, un protest tăcut, era participarea masiva a populației la slujbele religioase.

Astăzi, la biserică, acum când este libertate religioasă, merg puține persoane. “Tineretul nu mai merge la biserică ca înainte, copiii se uită la tv, la Kiki, Riki, Miki” spun femeile din Temeșești nemulțumite că nu au un preot în sat.19) Preotul din Săvârșin încearcă să aducă la biserică cu microbuzul persoanele ce nu se pot deplasa, sau care locuiesc departe și a încercat să transmită slujbele religioase duminicale printr-

un post de radio local.

Biserica ortodoxă se confruntă și cu proliferarea cultelor neoprotestante, aproape jumătate din locuitorii comunei Săvârșin (în 1997 comuna Săvârșin avea 3.200 de locuitori) fiind enoriași ai acestor culte.

Relațiile existente între ortodocși și pocăiți sunt, în general bune, existând însă și o anumită intoleranță stăpânită. Ortodocșii spun în general că nu există pe pământ om cu adevărat pocăit și consideră percepțiile lor drept o mască. Vaga tensiune existentă se datorează și faptului că numeroși ortodocși au trecut la penticostali numai pentru a obține ajutoare materiale (după părerea ortodocșilor) din partea bisericii penticostale.

Credințele religioase alimentează în satele arădene, ca pretutindeni, de altfel, „gura satului”.

„Gura satului” etichetează, clasifică, judecă. Opinia publică și obiceiurile, după cum spune profesorul Dimitrie Gusti în lucrarea sa „Etica”, reprezintă unul dintre cei mai interesanți factori care creează progresul social și condamnă oamenii și acțiunile lor, fiind forma cea mai grea de manipulat a opiniei publice.

Un om condamnat de gura satului poate fi aspru pedepsit, ajungându-se până la moartea socială prin excluderea lui din comunitate. Unul dintre informatori, vorbind despre asprimea pedepselor date de sat, spunea: „...așa cum te judecă țăranul român, nici tribunalul de la Haga nu te judecă”.²⁰⁾

Gura satului ca formă de exprimare a opiniei publice are rolul de a păstra, conserva și perpetua datinile și obiceiurile locului. Opinia publică și obiceiurile, după cum spune profesorul Dimitrie Gusti în lucrarea sa „Etica”, reprezintă unul dintre cei mai interesanți factori care creează progresul social.

Bibliografie

Bandrea Aurelian, *Sociologia opiniei publice și mass media*, Editura Fundației România de Măine, București, 1997

Le Bon Gustave, *Psihologia mulțimilor*
Editura Anima, Buc. 1997

Dohangie Iosif, *Monografia comunei Săvârșin*
Editura Mirador, Arad, 2000

Dudaș Florian, *Zarandul, chipuri și fapte din trecut*
Editura Albatros, București, 1981

Miftode Vasile, *Metodologia sociologică*
Editura Porto franco, Galați, 1995

Stoetzel Jean, Girard Alain, *Sondajele de opinie publică*, Editura Științifică și Enciclopedică, Buc. 1975

Note

- 1) Inf. Sas Maria, 65 ani, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad.
- 2) Inf. Ciriț Maxim, 60 ani, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad.
- 3) Inf. Blaj Iosif, 90 ani sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad
- 4) Pobeda (lb. rusă. victorie) după marca unui autoturism sovietic.

- 5) Inf. Popa Vioara, 86 ani, sat Temeșești, com.Săvârșin,, jud. Arad
- 6) Inf. Blejnar Sofia, 79 ani, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad
- 7) Inf. Blaj Iosif, 90 ani, sat Temeșești, com.Săvârșin, ,jud. Arad
- 8) Inf. Deac Sidonia, 67 ani, sat Troaș, com. Săvârșin, ,jud. Arad
- 9) Inf. Gomboș Ionel, 67 ani, pădurar, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad
- 10) Inf. Blaj Iosana, 75 ani, sat Temeșești, com.Săvârșin,,jud. Arad
- 11) Blaj Iosif, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud.Arada
- 12) Inf. Ionel Gomboș, 67 ani, pădurar, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad.
- 13) Idem.
- 14) Inf. Popovici Gheorghe, învățător, com. Săvârșin, jud. Arad
- 15) Inf. Ciriț Maxim, pădurar, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad.
- 16) Inf. Popovici Gheorghe, învățător, com. Săvârșin, jud. Arad
- 17) Inf. Nedelcu Ioan, sat Troaș, com. Săvârșin, jud. Arad.
- 18) Inf. Blaj Stefan, 80 ani, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad.
- 19) Inf. Bărădean Maria, 78 ani, sat Temeșești, com. Săvârșin, jud. Arad.
- 20) Inf. Aurel Deheleanu, 47 ani, preot ortodox, com Săvârșin, jud. Arad.